

Badiiy muhitni shakllantirishda tasviriy va amaliy san'at hamda dizaynning jamoat makonidagi o'rni

Mukarram Safar-qizi Xujamiyoro
va
m_xojamiyoro@gmail.com
Samarqand davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Mazkur maqolada badiiy muhit tushunchasi hamda uni shakllantirishda tasviriy san'at, amaliy san'at va dizaynning ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Maqolada qadimgi Rim shaharsozlik tajribasi, XVIII-XIX asrlarda Yevropa estetik tafakkurining rivoji va dizayn tafakkurining shakllanishi uzviy tarixiy jarayon sifatida ko'rib chiqilgan. Shuningdek, jamoat makonlari va ochiq bo'shliqlarda buyumlar olamini estetik idrok etish masalalari zamonaviy dizayn yondashuvlari bilan bog'liq holda yoritilgan.

Kalit so'zlar: badiiy muhit, tasviriy san'at, amaliy san'at, dizayn, estetik idrok, jamoat makoni

The role of visual and applied arts and design in shaping the artistic environment of public spaces

Mukarram Safar-qizi Xujamiyoro
va
m_xojamiyoro@gmail.com
Samarkand State Pedagogical Institute

Abstract: This article analyzes the concept of the artistic environment and examines the significance of visual arts, applied arts, and design in its formation from a scientific and theoretical perspective. The study considers the experience of urban planning in Ancient Rome, the development of European aesthetic thought in the eighteenth and nineteenth centuries, and the emergence of design thinking as an interconnected historical process. In addition, the article discusses the perception of the world of objects in public spaces and open areas in relation to contemporary design approaches.

Keywords: artistic environment, visual arts, applied arts, design, aesthetic perception, public space

Badiiy muhit insonning kundalik hayoti va faoliyati bilan bevosita bog'liq bo'lgan murakkab estetik-funksional tizim hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda badiiy muhit inson va atrof-muhit o'rtasidagi estetik munosabatlar majmui sifatida talqin

qilinadi [1]. Ushbu muhit insonning ruhiy holati, estetik didi va ijtimoiy faolligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Tasviriy va amaliy san'at tarixiy jihatdan badiiy muhitni shakllantiruvchi asosiy vositalardan biri bo'lib kelgan. Ular orqali makonning badiiy ifodasi kuchayib, kundalik hayot jarayonlari estetik jihatdan boyitiladi. Zamonaviy davrda esa dizayn ushbu jarayonni tizimli va ilmiy asosda tashkil etuvchi muhim yo'nalish sifatida namoyon bo'lmoqda [4].

Badiiy muhit tushunchasi estetik idrok, funksionallik va makoniy tuzilma bilan uzviy bog'liqdir. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, badiiy muhit rang, shakl, material va kompozitsion yechimlar orqali insonning muhitga bo'lgan munosabatini shakllantiradi [2]. Ushbu omillar uyg'unlashganda, makon nafaqat qulay, balki estetik jihatdan ta'sirchan bo'ladi. Tasviriy san'at badiiy muhitda obrazli ifoda vositasi sifatida muhim o'rin tutadi. Haykaltaroshlik, devoriy tasvirlar va monumental san'at namunalari makonning estetik qiyofasini belgilaydi. Amaliy san'at esa mebel, yoritish moslamalari va kundalik buyumlar orqali muhitning funksional jihatini ta'minlaydi [1]. Ushbu ikki yo'nalish dizayn orqali yagona tizimga keltiriladi.

Badiiy muhitni shakllantirishning tarixiy namunalaridan biri qadimgi Rim shahar madaniyatida yaqqol namoyon bo'ladi. Rim shaharlarida ko'chalar, forumlar, jamoat binolari va madaniy inshootlar oldindan rejalashtirilgan tizim asosida qurilgan bo'lib, ular yagona estetik makon hosil qilgan [3]. Qadimgi Rim termalari ommaviy hammomlar sifatida nafaqat gigiyenik, balki ijtimoiy va madaniy markaz vazifasini ham bajargan. Ushbu inshootlarda suv ta'minoti, isitish va shamollatish tizimlarining mavjudligi estetik va texnik yondashuvlarning uyg'unlashganini ko'rsatadi [3]. Teatrlar va sirkalar esa jismoniy mashqlar, ruhiy hordiq va madaniy tadbirlar uchun xizmat qilgan.

XVIII-XIX asrlarda Yevropada estetik tafakkurning rivojlanishi san'at va dizaynning yangi bosqichga ko'tarilishiga zamin yaratdi. Ushbu davrda inson shaxsiyati va uning ichki dunyosi san'atning asosiy mavzusiga aylandi [5]. Rassomlar va me'morlar inson ruhiy holatini ifodalashga alohida e'tibor qaratdilar. Masalan, mazkur davrda dizayn tafakkuri mustaqil yo'nalish sifatida shakllanib, interyer va buyumlarni estetik hamda funksional jihatdan loyihalash jarayoni rivojlangan. (1-rasm). Tasviriy san'at buyumlarning badiiy ifodasini kuchaytirgan bo'lsa, amaliy san'at ularning kundalik ehtiyojlarga moslashuvini ta'minladi [2].

1-rasm. Uy-joy interyeri va buyumlari. XIX asr.

Jamoat makonlari shahar XXI asrda hayotining muhim ijtimoiy va madaniy markaziga aylandi. Zamonaviy dizayn yondashuvlarida inson markazli, ekologik va inklyuziv tamoyillar ustuvor ahamiyat kasb etmoqda [4]. Masalan, ekologik dizayn yashil hududlar, landshaft elementlari va ekologik toza materiallardan foydalanish orqali badiiy muhitning barqarorligini ta'minlaydi. (2-rasm). Inklyuziv dizayn esa barcha ijtimoiy guruhlar uchun qulay va xavfsiz makon yaratishga qaratilgan. Interaktiv san'at obyektlari va raqamli installyatsiyalar jamoat makonlarida estetik idrokni kuchaytiradi.

2-rasm. Zamonaviy bolalar o'yin maydonchalari.

Zamonaviy dizayn nazariyasida foydalanuvchi tajribasi muhim mezon sifatida qaraladi. Makonning estetik bahosi uning tashqi ko'rinishigina emas, balki inson unda qanday hissiy holatni boshdan kechirishi bilan belgilanadi [4].

Xulosa qilib aytganda, badiiy muhitni shakllantirishda tasviriy va amaliy san'at hamda dizaynning o'zaro uyg'unligi tarixiy jarayondan zamonaviy shaharsozlik amaliyotigacha izchil davom etib kelmoqda. Inson markazli yondashuv, ekologik va inklyuziv dizayn tamoyillari jamoat makonlarida estetik va funksional muvozanatni

ta'minlaydi. Ushbu natijalar dizayn ta'limi va shaharsozlik amaliyotida muhim nazariy va metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xolmyanskiy L.M., Shchipanov A.S. Dizayn. – Toshkent: O'qituvchi, 1991.
2. Gombrich E. The History of Art. – London, 1995.
3. Vitruvius. De Architectura (Me'morlik haqida o'n kitob). – Rim, milodiy I asr.
4. Norman D. The Design of Everyday Things. – New York, 2013.
5. Hauser A. San'at va jamiyat tarixi. – Moskva, 1986.